

Я.І. Мандрик

НАСИЛЬНИЦЬКА КОЛЕКТИВІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ: НЕВДАЛА СПРОБА ЗАМІНИТИ ГОСПОДАРЯ НАЙМАНИМ РОБІТНИКОМ

Масова насильницька колективізація – жаклива трагедія України. Було знищено власника, господаря землі, який зберігав культуру, традиції, мову нашого народу. Замість нього готувався тип найманого робітника, байдужого і чужого до землі, до української культури. Таким чином насильно, із важкими наслідками на майбутнє, змінювалися життя, культура, світогляд і менталітет українців.

Зміни на селі, які почалися в кінці 20-х років, відкривали можливості для широкого використання техніки. Без механізації як індивідуальний, так і колективний обробіток землі був малоефективний. Масова колективізація (в цьому ще один її недолік) почалася без відповідної технічної підготовки. Не була створена матеріальна база колективізації. Ці прогалини доводилося ліквідувати вже в ході перетворень на селі.

У такому стані опинилося і питання забезпечення села механізаторськими кадрами. В 1926-1927 рр. чисельність цих кадрів на селі була вкрай недостатньою. Підводячи підсумки весняної посівної 1928 р., Спілка союзів сільськогосподарської кооперації була змушена констатувати (збережений стиль оригіналу): “Трактористів і рульових тракторних колон приходилося комплектувати і підготовлювати в процесі роботи, на ходу, замінюючи один одного. Кваліфікація більшості трактористів зовсім недостатня” [5, ф. 2605, оп. 1, спр. 21, арк. 16]. Це підтверджує і такий факт: на економічній нараді в березні 1928 року, яка заслухала доповідь Шліхтера з питань колективізації, ні слова не говорилося про підготовку кадрів масових професій для села. Ситуацію довелось терміново виправляти і вже в постанові РНК УСРР на доповідь НКЗС республіки “Про стан і форми усупільнення сільського господарства” (вересень 1928 р.) говорилось про розширення різних курсів і пристосування їх до підготовки масових спеціалістів для колективних господарств [5, ф. 2623, оп. 1, спр. 141, арк. 22].

Невисоким був і загальноосвітній рівень трактористів. У 1928 р. серед них було 1, 2% неписьменних, 96, 8% мали початкову освіту і тільки 2% повну середню. Були серйозні недоліки у спеціальній підготовці. На курсах трактористів навчали тільки керувати машиною, а технічний догляд, прийоми ефективного використання тракторів майже не вивчалися [3, с. 89]. Ще більше загострилася проблема масових кадрів з початком першої п’ятирічки та масової колективізації. В жовтні 1929 р. відділ по роботі на селі ЦК ВКП(б) і Колгоспцентр СРСР підготували

“Проект пропозицій по підготовці масових кадрів колгоспної системи”. В цьому документі вказувалося на величезний розрив між потребою в підготовлених масових кадрах і фактичною підготовкою. “Виникло завдання, яке вимагає виключно напруженої роботи по негайному вирішенню — підготувати в найкоротший період величезну кількість кваліфікованих працівників, опираючись на яких можна здійснити перетворення бідняцько-середняцьких господарств у велике колективне виробництво” [4, ф. 348, оп. 1, спр. 62, арк. 24], – говорилося у “Проекті”.

Стационарна навчальна сітка, тим більше сільськогосподарська школа того часу, не могла виконати ці завдання. В таких умовах тільки короткотермінові курси могли забезпечити підготовку відповідних працівників. На це націлювала і відома постанова ЦК ВКП(б) від 5 січня 1930 р. “Про темп колективізації і заходи допомоги держави колгоспному будівництву” [2, с.666].

До 1929 р. трактористів кооперативної системи готували безпосередньо із селян. Із створенням МТС джерела комплектування основних механізаторських кадрів не змінилися. У типовому договорі МТС з колгоспами (1929 р.) було сказано: “Всю роботу, в тому числі роботу на тракторах, виконують самі селяни без права найму робочої сили зі сторони”.

З перепису робітників МТС, проведеного за завданням Держплану СРСР в 1930 р., видно, що майже 50% ремонтних працівників до вступу в МТС працювали в промисловості. Ремонтні робітники відносилися в першу чергу до штату МТС. Держава з самого початку зосередила в своїх руках підготовку цих кадрів, взяла на себе оплату їх праці і навчання. Готували ремонтників безпосередньо в ремонтних майстернях і тракторно-механічних школах. На початку 1933 р. в СРСР було 42 таких школи. Робітники інших, менш складних і в той же час найбільш масових професій – трактористи, машиністи, комбайнери майже повністю формувалися із селян [5, ф. 1, оп. 20, спр. 20, арк. 3].

Основними базовими установами, в яких створювалися курси для підготовки кадрів масових професій для села, стали МТС, радгоспи, великі колгоспи, райкоопспілки. Всі, хто проходив курсову підготовку, залишалися членами колгоспів, їм нараховувалась зарплата в трудових днях, навчання йшло за рахунок колгоспів.

Вже в 1929 р. у Дніпропетровській, Запорізькій, Мелітопольській округах були організовані курси, де навчалися 400 трактористів, 150 старших трактористів. Цього ж року Трактороцентр організовує курси старших механіків МТС в Одесі. До весни 1930 р. в Україні вже працювали 312 різних курсів із строком навчання від 1 тижня до 6 місяців

[5, ф. 1, оп. 164, спр. 1307, арк. 104]. Всього за 1929-1930 рр. було підготовлено на курсах 4400 трактористів, 270 бригадирів тракторних бригад, 1530 рільників [4, ф. 2623, оп. 1, спр. 25, арк. 9].

XI з'їзд КП(б)У (1930 р.) ухвалив підготувати протягом 1930-1931 рр. в УСРР 200 тисяч кваліфікованих працівників сільського господарства [5, ф. 1, оп. 2623, спр. 790, арк. 72]. Виконуючи цю програму, Наркомзем України розгорнув мережу різноманітних курсів, вечірніх шкіл колгоспної молоді, виробничих гуртків, семінарів.

У 1930-1931 рр. тільки Комітети незаможних селян направили на різні курси 29 і 39 осіб, з них 1, 1% жінок [5, ф. 1, оп. 220, спр. 790, арк. 22] по лінії Укрколгоспцентру, Трактороцентру, Укрзерноцентру та спеціальних центрів сільгоспкооперації. В 1930-1931 рр. навчалися близько 140 тисяч осіб, по лінії української військової округи – 11,2 тисячі і по лінії Союзцукру – 7,5 тисячі осіб [5, ф. 1, оп. 161, спр. 553, арк. 34]. Згідно із даними 261 МТС на кінець 1930 р. на міжрайонних курсах навчалися 3986 бригадирів тракторних бригад, а при 25 машинно-тракторних майстернях – 290 механіків МТС [5, ф. 1, оп. 2706, спр. 1676, арк. 30] тощо. Таким чином, формально рішення XI з'їзду КП(б)У про підготовку 200 тисяч спеціалістів виконувалося успішно.

Якщо аналізувати по роках, то на перший погляд здається, що через систему короткотермінових курсів в Україні було підготовлено значну кількість різних спеціалістів масових професій для села. Зокрема, в 1930 р. – 229 тисяч осіб, в 1931 р. – 365 тисяч осіб, в 1932 р. – 303 тисячі [5, ф. 1, оп. 1034, спр. 553, арк. 34]. Але якщо зробити аналіз забезпеченості кадрами масових професій сільського господарства безпосередньо на місцях, з'ясувати, як фактично була організована їх підготовка на курсах, то картина змінюється. Так, у грудні 1931 р. президія Черкаської районної контрольної комісії робітничо-селянської інспекції розглянула питання про стан підготовки колгоспних кадрів. Були відмічені надзвичайно серйозні недоліки, допущені в цій справі: вчасно не були укомплектовані навчальні групи, на всіх курсах зірвано строки навчання (заняття розпочалися тільки 2 групами (42 особи – замість 300 осіб), побутові умови слухачам не були забезпечені: не було гуртожитку, палива, ліжок. Грошей на організацію курсів зовсім не було виділено [4, ф. 166, оп. 17, спр., арк. 2].

Така організація навчання була майже типовою для всієї республіки. Наприклад, в лютому 1932 року Комісія виконання при РНК УСРР змушена була визнати, що внаслідок недостатньої оперативності НКЗС та його обласних органів розгортання мережі курсів проходить із значним запізненням і визначені урядом строки і плани навчання зірвано.

Особливо незадовільно розгорталось навчання кадрів у Донецькій області, де план був виконаний тільки на 72, 5%, у Київській, відповідно, на 75, 9%, в Укрколосцентрі, відповідно, на 79, 6% плану. Абсолютно не вирішувались питання забезпечення підручниками, навчальними програмами, була слабкою матеріальна база курсів, незадовільне харчування. В результаті, курсанти масово залишали курси [5, ф. 1, оп. 2706, спр. 7389, арк. 38].

Розвал сільського господарства, до якого призвела масова колективізація на її першому етапі, відбився на системі підготовки кадрів масових професій. Спроба навалною атакою повністю змінити ситуацію на селі провалилася. Це призвело до глибоких недоліків у роботі курсів, що дало масову підготовку низькокваліфікованих кадрів. Така ситуація тільки компрометувала механізаторів в очах сільських жителів. На початку 30-х років ні по рівню підготовки, ні по своїй позиції в громадському і культурному житті села кадри масових професій в Україні особливо не виділялись. Господар землі був знищений, йому на зміну прийшов низькокваліфікований, найманий робітник. Обстановка в селах УСРР почала різко погіршуватись, їх культура знищуватись.

У кінці 20-х – на початку 30-х рр. у селах республіки було створено сітку різноманітних шкіл для підготовки масових кадрів.

У 1926-1927 рр. згідно з рішенням НКО УСРР були створені інтегральні школи, які вивчали індивідуальні господарства селян, шляхи їх розвитку. Навчання тривало 3 роки, після чого учневі присвоювалося звання “культурний хлібороб”. На 1930 р. в цих школах навчалось 7267 юнаків [1]. Але в січні 1930 р. в республіці розпочалась кампанія, спрямована на перетворення їх в школи колективного хлібороба, колгоспного учнівства, де б учні отримували певну кваліфікацію в галузі “великого колективного господарства”.

У ході кампанії проти організаторів інтегральних шкіл були висунуті різкі політичні звинувачення. Цього ж року школи індивідуального селянського господарства були закриті [5, ф. 1, оп. 164, спр. 432, арк. 31].

Школи колгоспного учнівства (ШКУ) були створені безпосередньо в колгоспах за принципом “школа – виробництво”. Комплектувались вони із осіб, які мали загальну семирічну освіту. Тимчасово з метою залучення бідняків і наймитів дозволявся прийом на навчання осіб із чотирирічною освітою. Учнів утримували колгоспи, вони разом із колгоспниками отримували зарплату за працю в господарстві. Комплектувався контингент учнів школи із дітей членів даного господарства або сусідніх колгоспів [4, ф. 166, оп. 17, спр. 1743, арк. 3-6].

У зв'язку з важким станом тодішніх колгоспів України таким же було становище ШКУ. Так, в 1930 р. в Дніпропетровській області було створено 4 таких школи, де навчалось 4690 учнів.

Розміщені вони були невдало; 20 районів області зовсім не мали шкіл, а в Ново-Троїцькому районі їх було аж 6; в Божедарівському, П'ятихатському, Чубарівському – по 5. Власну виробничу базу мали лише деякі школи і то незначну. Навчальні приміщення були в 30% шкіл. Фінансувалися вони за рахунок 1, 5%-го відрахування від культурфондів колгоспів.

Це призвело до занепаду ШКУ. Щоби не дати їм повністю розвалитись, у 1933 р. ці школи були взяті на утримання держбюджету. На Україну для фінансування ШКУ було виділено 1 млн. крб. [4, ф. 166, оп. 17, спр. 1769, арк. 3-6].

Це дало змогу дещо зміцнити становище ШКУ республіки. Паралельно із ШКУ існували школи Радгоспу (ШРУ). Ці школи створювались із числа дітей і працівників даного господарства або сусіднього радгоспу. Незважаючи на те, що вони з дня свого заснування утримувались державою, становище їх було також важким. Так, в 1932 році набір до ШРУ пройшов надзвичайно незадовільно, тільки 3 трести виконали плани набору. В школах були відсутні навчальні виробничі плани, поганим було забезпечення підручниками, викладачами, які були низької кваліфікації. Дуже погано було організовано харчування. Як результат, слухачі залишали ШРУ. Наприклад, по Зернотресту із 630 осіб залишили навчання 225 осіб [4, ф. 166, оп. 1, спр. 661, арк. 11].

Для підготовки середніх техніків в Україні були створені сільськогосподарські професійні чотирирічні школи. В 1929 р. їх налічувалось 239. Працювали вони згідно з типовими навчальними планами і програмами. Характерним є те, що саме учні профшкіл потерпіли в ході чисток кінця 20-х – початку 30-х років найбільше, причому безпідставно. Так, в 1929 р. в селах Березанського району комісією НКО УСРР було проведено обстеження учнів, які навчались у профшколах. Серед них було виявлено в першому випадку дітей куркулів – 52,3% від загальної чисельності, дітей середняків – 33,4%, і лише 14,3% – дітей бідноти. В другому випадку, відповідно, 44,4%, 16, 7%, 38,9%.

Кого перевіряючи відносили до куркулів? Виявляється, що батьки одного з учнів мали всього 4 десятини землі (правда, до революції вони мали її 120 десятин); батьки іншого мали 12 дес. (до революції – 80), ще одного – 11 дес. (до революції – 60); двоє учнів були із сім'ї священиків.

Найбільший розмір землі батьків цих "куркулів" дорівнював 14,5 – 18 дес., решта мали від 4 до 8 дес. Тобто, при виключенні цих учнів із профшкіл у вину їм ставилось заможне становище їх батьків ще дореволюційного періоду, яке вони вже давно втратили через розкуркулення [5, ф. 1, оп. 220, спр. 2704, арк. 14-15].

У ці роки були створені сільськогосподарські школи національних меншин, які проживали в УСРР. За першу п'ятирічку було відкрито 6 польських, 1 болгарська, 3 грецьких, 3 молдавських, 5 німецьких, 5 єврейських сільськогосподарських шкіл [5, ф. 1, оп. 17, спр. 2688, арк. 3].

Всього за роки першої п'ятирічки в селах республіки було підготовлено близько 1 млн. спеціалістів масових професій, в тому числі 100 тисяч трактористів (при потребі 70 тисяч осіб) [4, ф. 166, оп. 17, спр. 25, арк. 8], 4210 бригадирів (при потребі 3 тисячі), понад 16 тисяч рільників (при потребі 13686 осіб) тощо. Якщо виходити із загальної статистики підготовки масових кадрів, то здається, що потреба в них була за роки першої п'ятирічки задоволена. Але насправді все було зовсім по-іншому.

На кінець п'ятирічки потреба в спеціалістах масових професій була така: для групи тваринництва потрібно 120 тисяч осіб, було 68990 (майже 50%), по зернових культурах, відповідно, 32 тисячі – 29, 6 тисяч, по технічних культурах, відповідно, 19 тисяч – 10,4 тисяч і т.д. [5, ф. 1, оп. 221, спр. 3092, арк. 33].

Тому можна зрозуміти, чому в квітні 1932 р. в радгоспах Правобережжя України працювали 3104 сезонних робітників, на Лівобережжі – 1896, а в Степу – 7750 осіб, багато працювало тимчасових робітників [5, ф. 1, оп. 2702, спр. 3118, арк. 34].

На кінець першої п'ятирічки в сільському господарстві України не тільки був дефіцит кадрів масових професій. Вони мали дуже низьку професійну підготовку, що вело до низької кваліфікації. Причина цього явища також була закладена в самій системі підготовки механізаторів. Зокрема, неправильно була складена навчальна програма: на практичні заняття відводилось тільки 20% навчального часу, основна увага приділялась теорії [4, ф. 166, оп. 17, спр. 718, арк. 294]. Не вистачало машин і не завжди вдавалось дати курсантам навіть обмежені практичні знання. В Трактороцентрі частину витрат на угримання курсів переклали на колгоспи, які і так в основній масі були безприбутковими [4, ф. 5, оп. 1, спр. 9, арк. 5]. Вважалося, що механізатору взагалі не потрібно високої кваліфікації. Так, орган Наркомзему СРСР "Сельскохозяйственная газета" 17 червня 1929 р. надрукувала статтю, в якій стверджувалось, що в МТС трактором може керувати "звичайний чорноробочий, який знає

тільки, як запустити і як зупинити машину...” Така “дешева” підготовка механізаторів призвела до втрати 7 тисяч тракторів, які опинилися в некомпетентних руках [4, ф. 5, оп. 1, спр. 137, арк. 59].

За один 1929 р. в зернорадгоспах України були виведені з ладу до 40% всіх тракторів, простої машин складали 25% робочого часу [4, ф. 5, оп. 1, спр. 63, арк. 61]. Управління Зернотресту пояснювало це дуже низькою кваліфікацією механізаторів, особливо трактористів [4, ф. 5, оп. 1, спр. 2, арк. 26].

У кінці п'ятирічки (1933 р.) в Донецькій області трактори простоювали 60–65% робочого часу. По 25 МТС Київської області на 30 вересня 1933 р. тракторний парк використовувався на 18,7%, а по окремих МТС, таких як Жашківська, на 9,3%. Норма виробітку по цих же МТС була виконана на 63,5%, а використання пального становило 138 % [4, ф. 5, оп. 20, спр. 6-а, арк. 75].

На початку 1933 р. комісія НКЗС України перевірила соціальний склад і рівень підготовки трактористів в Одеській області. Із 11943 перевірених було звільнено 631 особу як “класово ворожі елементи”, 695 осіб як ледарів, 498 осіб як технічно неграмотних. Всього було звільнено з роботи 1824 осіб, 2615 осіб направлено через низьку кваліфікацію на перепідготовку [4, ф. 2623, оп. 1, спр. 841, арк. 25].

Того ж року було проведено перевірку всіх трактористів Укртракторцентру. Всього в Україні було перевірено 627 МТС і радгоспів (78% їх загальної чисельності), 56209 осіб; з них допустили до роботи 49602 особи (88,2%), допустили до роботи з умовою проходження перепідготовки 4148 осіб (8,4%), не допустили до роботи 6607 осіб (11,8%), в тому числі як “класово ворожі елементи” – 2078 осіб (33%), ледарі, рвачі – 1124 особи (17,5%), через низьку кваліфікацію – 3249 осіб (49,1%) [4, спр. 13, арк. 54].

Якщо звести в один показник кількість допущених до роботи з умовою перепідготовки і звільнених через низьку кваліфікацію, то ми отримасмо 7397 осіб, що становить від загальної кількості перевірених трактористів понад 12%. Це дуже велика кількість, якщо врахувати, що не всі МТС і радгоспи були перевірені.

До 1930 р. радгоспні курси в ряді випадків не були спеціалізованими, готували працівників не для конкретної роботи, а “взагалі”. Так, в номенклатурі курсів Колгоспцентру на 1930-1931 рр. значилось понад 100 назв тематики курсової підготовки, де спеціальні предмети становили менше 20% [4, ф. 2623, оп. 1, спр. 86, арк. 37-40].

Одні і ті ж категорії працівників в різних системах навчалися різні строки, за різними програмами. Так, трактористів у 1930 р. готували в

колгоспах і радгоспах, Хлібцентрі, Трактороцентрі, органах Наркомпраці та інших організаціях. І це зрозуміло, адже тракторний парк в той час був у віданні декількох відомств, а найменше тракторів було в колгоспах і радгоспах. Поступово в міру концентрації техніки в руках держави, тобто в руках МТС, там концентрується і підготовка кадрів. Село стає одержавленим, ліквідовувалася будь-яка самостійність селянства.

Ці роки – драматичний період у розвитку сільського господарства України. Спостерігається глибокий занепад виробництва, розвал сільського життя і культури. Поспіхом масово готувались низькокваліфіковані кадри для новостворених господарств, які повинні були замінити сільського господаря. Цей тип сільського жителя ставав слухняним “гвинтиком” радянської державної машини, абсолютно підконтрольним і слухняним виконавцем її директив.

Вже в 1931 р., коли гостра потреба в кадрах в якійсь мірі була ліквідована, Колгоспцентр приходить до висновку про необхідність продовжити курсове навчання не менше ніж до 3-х місяців. До цього часу співвідношення між видами курсів за терміном навчання в 1929 році були такі [4, ф. 166, оп. 17, спр. 66, арк. 5]:

Т А Б Л И Ц Я 1.1

Вид курсів за терміном навчання:	Всього курсів: (%)	Всього курсантів (%)
Менше 2-х міс.	96, 8	91, 6
Понад 2 міс	3, 2	8, 4

Тобто основна маса (96, 8%) слухачів у 1929 р. навчалась на курсах за терміном навчання менше 2-х місяців. Велике значення в роки першої п'ятирічки відводилось такій формі стаціонарної підготовки масових колгоспних кадрів, як школи селянської, а потім колгоспної молоді (ШКМ). Початок їх створення відноситься ще до 1923 р., коли почалась перебудова сільської школи в напрямку зміцнення зв'язків із “соціалістичним будівництвом на селі”. На перших порах в Україні розпочалася агрономізація сільських шкіл. На 1929 р. було агрономізовано 215 сільських семирічок. У кінці 20-х років, виконуючи вказівку з Москви, за прикладом РРФСР на базі цих семирічок було створено школи селянської молоді (ШСМ). НКО республіки розробляє програму поступового переведення всіх сільських семирічок на статус ШСМ.

З початком масової колективізації школи селянської молоді були перетворені в школи колгоспної молоді (ШКМ). Кожна із них набувала конкретної спеціалізації в підготовці спеціалістів.

Для прискорення підготовки масових кадрів створюються, крім звичайних, прискорені, а також вечірні ШКМ. Такі школи створюються і в радгоспах.

Колгоспцентр енергійно підтримував ШКМ. Бачачи недоліки курсів, керівництво цих шкіл було згідне бачити їх, як одну з форм підготовки масових колгоспних кадрів. Вони вважали, що "поступово вся справа підготовки колгоспних кадрів масової кваліфікації повинна бути зосереджена в ШКМ, витіснивши короткотермінову форму підготовки" [4, спр. 76, арк. 38].

У ШКМ почали зневажливо ставитись до загальнонавчальних предметів, пішли на ліквідацію нормального навчального процесу і замінили його "методом проектів". У 1932 р. в результаті різкої критики таких лівацьких помилок з боку керівництва НКО УСРР ШКМ були реорганізовані в звичайні школи.

Як же працювали ШКМ? В них готували механізаторів для колгоспів без відриву від виробництва. Одночасно не губились функції загальноосвітньої школи. Тому із 5-ти місяців, які виділялись на підготовку тракториста-рульового, 3 місяці йшли на вивчення спеціальних предметів.

Витрати на навчання в ШКМ ділили між собою колгоспи, МТС і райвно. МТС організували виробниче навчання, райвно загальноосвітнє навчання, а колгоспи виділяли курсантів, видавали їм під час навчання трудовні, забезпечували харчування, опалення шкіл тощо. На 1931 р. НКЗС України не прийняв від НКО республіки жодної ШКМ, НКО навіть не знав, скільки в нього фактично шкіл, не знали в Наркоматі, за якими навчальними програмами і планами вони працюють. Було складено на 1931-1933 рр. контрольні числа створення ШКМ: трирічних 500, дворічних 1200, і однорічних – 1515 шкіл (всього 3215) [4, ф. 166, оп. 17, спр. 84, арк.4]. Як виконувати ці контрольні числа, ніхто не знав. До цього часу більшість шкіл не мали навчальних планів і програм. Так, в ШКМ старшого віку в Обухівському районі на Київщині не лише були відсутні навчальні плани і програми, а й жодна районна організація не знала, що собою являє ця школа. Надзвичайно слабким було забезпечення підручниками і педперсоналом. Слабке фінансування призвело фактично до розвалу навчального процесу в цих школах та великого

відсіву учнів. На місцях керівництво школами було зовсім відсутнє. Все це разом призвело до важкого стану ШКМ в цілому [4, ф. 166, оп. 17, спр. 1672, арк. 1-4]. Наприклад, в Риківському районі ШКМ мала 60 учнів. Вчителів не було ні одного, був лиш завідувач. Підручників на всіх учнів було 5. Кошторис не був затверджений, учні, погано забезпечені, поступово залишали школу. Ким вони будуть, в колгоспі не знали, не знали про це самі учні, тому не хотіли працювати в сільському господарстві.

Така сама обстановка була в Решетилівському, Валківському, Чернобаївському, Прилуцькому районах [4, ф. 166, оп. 17, спр. 1721, арк. 24].

Всього за матеріалами, поданими з 98-ми районів, існувала 181 школа, де навчалось 9628 учнів. Типовими для всіх ШКМ були вищенаведені недоліки.

У цілому, якщо проаналізувати наслідки курсової підготовки, то видно, що вона була спрямована на валовий випуск кадрів масових професій. Це вело до низької продуктивності, недбайливого ставлення до техніки. Всі ці негативні наслідки масової колективізації так вкоренилися на селі, що даються взнаки практично дотепер. Спроба замінити сільського господаря України, носія її культури, менталітету, традицій, найманим робітником виявилася невдалою.

1. Інтегральна школа // Комуніст. – 3.02.1932.

2. КПРС в резолюціях... Т.4 – К., 1976.

3. Тракторизация сільського господарства СРСР. – М., 1930.

4. Центральний державний архів органів державної влади і органів державного управління України,

фонд 166, опис 17, справа 7617.

Опис 1, справа 661, 141, 25, 1721.

фонд 5, опис 1, справа 9, 137, 63, 2,

фонд 2623, опис 1, справа 141, 25, 790,

фонд 348, опис 1, справа 62.

5. Центральний державний архів громадських об'єднань України,

фонд 1, опис 220, справа 790, 2704,

опис 20, справа 20, 164, 432, 2706, 7389,

опис 161, справа 553,

опис 1034, справа 553.

опис 17, справа 2688,

опис 221, справа 3092,

опис 164, справи 1307, 432.

опис 2706, справа 7389,

опис 2702, справа 3118.

Mandryk Y.

FORCED COLLECTIVIZATION IN UKRAINE: THE PROBLEMS OF SKILLED
PERSONAL FOR AGRICULTURE

Forced collectivisation in Ukraine was an unsuccessful attempt to change the master of the land by the hired worker

Analysing archive documents the author of the article describes the processes, which moulded trained specialists for the agriculture of UkSSR during the period of forced collectivisation. The author points out the mistakes made in this connection, specifies falsified data, depicts the drawbacks of this system.

The attempt of the bolsheviks party to replace the masters of the land by the hired workers was feeble.